

VENÄJÄN YLÄLUOKAN HENGELLINEN KRIISI

Aatehistoriallisia tulkintoja *tarpeettoman ihmisen* tyyppihahmon muunnelmista Fjodor
Dostojevskin teoksessa *Idiootti*

Juho Mäntypuro

Kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Joulukuu 2020

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
2. KESKEISIMMÄT KÄSITTEET JA LÄHTÖKOHDAT	4
2.1 Tarpeeton ihminen ja aateliston identiteettikriisi	4
2.2 Konservatiivinen ortodoksi Dostojevski	7
3. TARPEETTOMAT IHMISET AHDINGOSSAAN	9
3.1 Myškin – täydellisen kaunis ihminen.....	9
3.2 Rogožin ja Natasja	15
3.3 Ippolit – nihilistin karikatyyri	21
4. PÄÄTÄNTÖ	24
LÄHTEET	26

1. JOHDANTO

Tutkielmassani tarkastelen *tarpeettoman ihmisen* tyypinhahmon muunnelmia Fjodor Dostojevskin (1821-1881) teoksessa *Idiootti* (1869). Teoksen henkilökaarti on mittava, joten pitääkseni tutkielmani mielekkäänä, keskityn pääosin vain teoksen kolmeen merkittävimpään henkilöhaamoon. Nämä ovat ruhtinas Lev Nikolajevitš Myškin, Parfen Semenytš Rogožin sekä Natasja Filippovna Baraškova. Näiden kolmen henkilöhaamon lisäksi tarkastelen Ippolit Terentjevin hahmoa.

Kunkin hahmon kohdalla pohdin, voiko hahmoa pitää muunnelmana tarpeettoman ihmisen tyypinhahmosta. Toiseksi pohdin, onko hahmon kokema ahdinko perimmäiseltä luonteeltaan juuri Dostojevskin hahmolle tyypillinen hengellinen, uskonnollissävyytteinen kriisi. Tavoitteekseni hahmottuu näin siis selvittää, miten Dostojevski osallistuu aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä ammentaa omaa ortodoksisuuteen pohjaavaa aatemaailmaansa ajalleen keskeisen tarpeettoman ihmisen tyypinhahmon kautta. Tutkimukseni on luonteeltaan aatehistoriaan nojaavaa kirjallisuudentutkimusta, ja Venäjän 1860-luvun yhteiskunnalliset jännitteet hahmottuvat välttämättömäksi osaksi tutkielmaani. Lähtöolettamukseni on, että tarpeettoman ihmisen tyypinhahmolle ominainen kyvyttömyys toteuttaa omia ihanteitaan kumpuaa *Idiootissa* nimenomaan hengellisestä kriisistä ja näin siis edelleen Dostojevskin ajatuksesta perivenäläisestä kaipuusta ortodoksiseen uskoon. Lähtöoletukseni perustuu paitsi havaintoihini liittyen Dostojevskin keskeisimpään tuotantoon, niin myös Dostojevskin jälkituotannon aatteellisiin lähtökohtiin.

Idioottia voidaan pitää Dostojevskille hyvin henkilökohtaisena teoksena ja myös kenties hänen runollisimpana teoksenaan. Teosta on luettu niin ylimystökritiikkinä kuin kertomuksena rahan turmiollisesta vaikutuksesta. Moniulotteisessa *Idiootissa* onkin loistava hahmokaarti, joka osallistuu laajamittaisesti ja eri lähtökohdista aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näin teoksen henkilöhaamot ovat tutkielmani kannalta äärimmäisen mielenkiintoisia.

Aloitan tutkielmani täsmentämällä määritelmäni tarpeettoman ihmisen tyypinhahmosta sekä käymällä läpi tutkielmalleni keskeisiä kontekstuaalisia lähtökohtia. Tämän jälkeen siirryn henkilöhaamojen varsinaiseen analyysiin ja siitä edelleen loppupäätelmiin.

2. KESKEISIMMÄT KÄSITTEET JA LÄHTÖKOHDAT

Kuten jo johdannossa totesin, tutkielmassani ensinnäkin pohdin, voiko analysoimiani henkilöihahmoja pitää muunnelmina tarpeettoman ihmisen tyyppihahmosta. Toiseksi arvioin, voiko käsittelemieni henkilöihahmojen perimmäisen ideologisen turhautumisen tulkita nimenomaan hengelliseksi kriisiksi. Ensimmäisen tavoitteeni osalta on tärkeää täsmentää, miten määrittelen tutkielmassani tarpeetonta ihmistä. Koska kyseinen kirjallisuuden ilmiö juontaa juurensa Venäjän aateliston aseman muutoksiin, täytyy minun avata hahmon syntyyn vaikuttaneita yhteiskunnallisia oloja.

Venäjän realismin ajan kirjallisuus toimi tärkeänä väylänä yhteiskunnalliselle keskustelulle. Tutkielmani kannalta on välttämätöntä avata Venäjän 1860-luvun aatteellista liikehdintää sekä myös Dostojevskin henkilökohtaista aatemaailmaa ja Dostojevskin aatemaailman taustoja. Dostojevskin hahmoille on nimittäin erittäin tyypillistä, että hahmojensa kautta kirjailija tuo esiin nimenomaan erilaisia aikansa ideologioita. Henkilöihahmoista tulee näin ideologioiden ja aatteen ruumiillistumia. (Vartiainen 2009, 91.)

Aloitan määrittelemällä tarpeettoman ihmisen tyyppihahmolle keskeisiä ominaisuuksia. Tässä yhteydessä avaan myös tarpeettoman ihmisen tyyppihahmon synnyn taustalla vaikuttaneita yhteiskunnallisia muutoksia sekä luon katsauksen aiheeni kannalta oleellisiin Venäjän 1860-luvun ilmiöihin. Tutkielmani kontekstualisoivan osion lopuksi avaan Dostojevskin myöhemmän elämän aatemaailmaa sekä kirjailijan aatemaailman taustalla vaikuttavia tekijöitä.

2.1 Tarpeeton ihminen ja aateliston identiteettikriisi

Tarpeettoman ihmisen tyyppihahmo on kokonaisuudessaan varsin yleinen henkilöihahmo Venäjän realismin ajan kirjallisuudessa. Tyyppihahmo on saanut nimensä Ivan Turgenevin teoksen *Tarpeettoman ihmisen päiväkirja* (1850) mukaan, joskin varhaisen prototyypin tästä tyyppihahmosta voi nähdä esiintyvän jo Puškinin *Jevgeni Oneginissa* (1833). Perinteisesti tarpeettomat ihmiset ovat aateliston ja älymystön edustajia, jotka ovat pettyneitä elämäänsä sekä kykenemättömiä käytännön tasolla toteuttamaan omia

ihanteitaan. (ks. Turoma 2011, 188.) Hahmot ovat näin taipuvaisia itsesääliin ja kokevat maailman torjuvan heidät. Hahmot eivät näe elämässään tarkoitusta eivätkä yleensä löydäkään sitä. Alli Meriläinen määrittääkin hahmotyypille tyypilliseksi piirteeksi sen, että tarpeeton ihminen tiedostaa yhteiskunnalliset vääryydet, mutta ei kykene tekemään asioille käytännön tasolla mitään. (Meriläinen 2006, 24.)

Susan M. Bedry linjaa tarpeettoman ihmisen tyyppihahmon synnylle kaksi merkittävää yhteiskunnallista tekijää. Ensiksikin tyyppihahmon syntyyn vaikutti aateliston aseman heikentyminen sekä individualististen ihanteiden nousu aateliston sisällä. (Bedry 1997, 10.) Toinen merkittävä tekijä tyyppihahmon synnylle oli itsenäisten kirjailijoiden ja ajattelijoiden ryhmittymän eli *intelligensijan* synty. (Bedry 1997, 14.) Intelligensijan synty edesauttoi niin ikään aatelistikäsityksen murrosta Venäjällä – syntyperän merkitys väheni ja sivistyksen sekä oppineisuuden merkitys kasvoi. Tarpeettoman ihmisen tyyppihahmolle tyypillinen ylpeys ja kokemus omasta ylemmyydestä perustuvatkin useimmiten hahmon käsityksiin omista yksilöllisistä ominaisuuksistaan, kuten älystä tai lahjakkuudesta, eivätkä niinkään arvonimen tai viran puolesta kumpuavista ominaisuuksista. (Bedry 1997, 2.)

Aateliston perinteiselle asemalle merkittävä takaisku oli keisari Aleksanteri II:n toimeenpanema maaorjien vapautus vuonna 1861, sillä se teki maataomistavan aatelisten yläluokan yhteiskunnan näkökulmasta tarpeettomaksi. Maaorjien vapautuspäätöksen taustalla vaikuttivat yhteiskunnalliset levottomuudet, kuten talonpoikien parissa vahvistuneet pienimuotoiset kapinat. Lisäksi lähes koko Venäjän sivistyneistö vaati orjuuden poistamista. Aateliston asema oli kuitenkin heikentynyt Venäjällä tasaisesti 1800-luvun alkuvuosikymmenistä lähtien. Näin on mielestäni perusteltua sanoa, että tarpeettoman ihmisen tyyppihahmon synnyn taustalla vaikutti vahvasti aatelisten luokan identiteettikriisi muuttuvassa maailmassa. (ks. Bedry 1997, 13.)

Kirjallisuus toimi 1860-luvun Venäjällä merkittävänä väylänä yhteiskunnalliselle keskustelulle sekä yhteiskunnalliselle kritiikille. 1860-luvun loppua kohti kirjallisuuden rooli erityisesti yhteiskuntakritiikin keinona kasvoi, sillä keisarin murhayrityksen jälkimainingeissa vuoden 1866 jälkeen sensuuri Venäjällä oli tiukentunut. Näin kirjallisuudesta tuli erityisesti intelligentsijan parissa tärkeä väylä kirkon, keisarin ja valtion kritiikille.

1860-luvun Venäjää leimaavat vastakkainasettelut. Eurooppalaismyönteistä ja länsimielistä ideologista koulukuntaa eli *zapadnikeja* edusti 1860-luvun näkyvin venäläiskirjailija Ivan Turgenev. Kulttuurilliset erot eurooppalaistuneen, koulutetun yläluokkaisen väestönsan, eli edellämainitun intelligensijan, ja kouluttamattoman väestön välillä kasvoivat. Varsinkin ylimystönuorten keskuudessa sekä raju liberalismi että myös nihilistinen liikehdintä nostivat päätään. Yleiseen keskusteluun nousivat myös kysymykset liittyen naisten asemaan ja naisten kouluttautumismahdollisuuksiin. (Turoma 2011, 297.)

Toisaalta yläluokka oli niin ikään kahtiajakautunut. Länsimielisten *zapadnikien* vastaparina toimivat venäläisen kulttuuriperinteen ja perinteisen elämäntavan puolesta puhuvat *slavofiilit*. Slavofiilit halusivat pitää Venäjän kehityksen erossa Euroopan kehityksestä. (ks. Turoma 2011, 259-264.) Sekä *zapadnikien* että slavofiilien lyhyt esilletuonti on nähdäkseni välttämätöntä, sillä muiden aikalaisromaanien tavoin *Idiootti* osallistui henkilöhahmojensa kautta suoraan aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tarkastellessani tarpeetonta ihmistä, on tärkeää ymmärtää ne ideologiset lähtökohdat, jotka ovat kunkin käsittelemäni henkilöhahmon toiminnan lähtökohtina. Kuten varsinaisessa analyysiosiossa myöhemmin huomataan, päähenkilö ruhtinas Myškinin aatteita pidetään teoksessa virheellisesti esimerkkeinä slavofiiliajattelusta. Natasjan kautta Dostojevskin voi nähdä pohtivan naisen asemaa omista ideologisista lähtökohdistaan käsin. Nuori kuolemansairas Ippolit taas edustaa nähdäkseni ajalle tyypillistä nihilististä nuorisoliikehdintää, jonka ihanteissa henkilöiden yhteiskunnallinen arvo määräytyy näiden yleisen hyödyllisyyden ja kyvykkyyden mukaan.

Mielestäni tarpeettoman ihmisen tyyppihahmon tarkka määrittely on suhteellisen haasteellista, sillä 1800-luvun puolivälin eri venäläiskirjailijat käsittelevät hahmoa hyvin erilaisten tyylillisin sekä ideologisin painotuksin. Hahmo voidaan nähdä Venäjän realismin ajan hahmoille tyypillisesti kokonaista yhteiskuntaryhmää edustavana hahmona, tässä tapauksessa siis aatelista edustavana hahmona. Ottaen huomioon aiemmin tässä osiossa esilletuomani tyyppihahmolle tyypilliset ominaisuudet, rajaan tarpeettoman ihmisen tutkielmassani aateliseksi henkilöksi, jonka ahdistus kumpuaa tämän kyvyttömyydestä toteuttaa omia ihanteitaan vallitsevassa yhteiskunnassa. Tästä edelleen useimmiten kumpuaa tarpeettomien ihmisten turhautuminen paitsi itseensä niin

myös ympäröivään yhteiskuntaan. Hahmot kokevat yhteisön torjuvan heidät, mistä seuraa lamauttava tunne ulkopuolisuudesta. Näin tarpeettomat ihmiset ovat teoksen toiminnan kannalta lähtökohtaisesti passiivisia hahmoja. Hahmojen mahdollisen itsetyytyväisyyden taustalla korostuvat yksilöllisyydet ominaisuudet – hahmojen itsetyytyväisyys tai ihanteet eivät yleensä perustu syntyperään saati arvonimeen. Tyypillisimmin tarpeeton ihminen on sukupuoleltaan nimenomaan mies. Kuitenkin koska tarkastelen kyseisen tyyppihahmon muunnelmia, enkä siis pelkästään tavallisinta esimerkkiä tyyppihahmosta, en odota kaikkien yllämainittujen ominaisuuksien toteutuvan käsittelemissäni henkilöahmoissa.

2.2 Konservatiivinen ortodoksi Dostojevski

Ymmärtääkseen Dostojevskin myöhemmän tuotannon henkilöahmoja on välttämätöntä luoda katsaus Dostojevskin myöhemmän iän konservatiiviseen ajatusmaailmaan sekä näin ollen myös Dostojevskin elämään. Tämä on erityisen tärkeää siksi, jotta voin havainnollistaa lähtöoletustani siitä, että *Idiootin* tarpeettomien ihmisten kokemat kriisit voidaan teoksessa tulkita perusluonteeltaan nimeonamaan hengellisiksi.

Nuori Dostojevski edusti ideologialtaan liberaalia radikalismia. Köyhtyneestä aatelisperheestä lähtöisin oleva Dostojevski pidätettiin osallisuudestaan radikaalina pidetyn Petraševskin piirin toimintaan vuonna 1849. Dostojevski sai tuolloin kuolemantuomion. Tuomio muutettiin kuitenkin teloituspaikalla pakkotyörangaistukseksi Omskin vankilaleirillä. Rangaistuksen kärsittyään Dostojevski joutui sotilaspalvelukseen. Näinpä Dostojevski palasi Venäjälle vasta vuonna 1859 ja asettui Pietariin uudelleen pysyvämmiin vasta 1860-luvulla. Karut elämäkokemukset muuttivat Dostojevskin aatemaailmaa rajusti – hänestä tuli äärimmäinen konservatiivi. (ks. Vartiainen 2009, 91.)

Dostojevski ylläpiti veljensä Mihailin kanssa 1860-luvun alussa lehteä, jossa vastustettiin veljesten nihilisteinä pitämiä kirjallisen eliitin edustajia. Dostojevski katsoi edelleen intelligensijan etäännyneen todellisesta venäläisestä yhteiskunnasta ja kulttuurista. Hän näki, että intelligensijan oli löydettävä uudestaan juurensa. Vaikka Dostojevski jakoi slavofiilien ajatuksen venäläisyyden erityisasemasta ja lännen tuhoisasta

yhteiskunnallisesta vaikutuksesta, Dostojevski ei mieltänyt itseään slavofiiliksi vaan kritisoi myös slavofiileja. Dostojevski uskoikin, että perinteisestä venäläisestä talonpoikauskulttuurista oli löydettävissä yhteiskunnallisen kehityksen perusta. Tätä ajatusmallia kirjailija nimitti nimellä *potšvennitšestvo*. Nimi juontuu Venäjän kielen sanasta *potšva*, joka tarkoittaa 'maaperää'. (Turoma 2011, 324.) Dostojevski ei niin ikään hyväksynyt lännestä leviävää järki- ja yksilöuskoa. Dostojevski näki, että yhteiskunnan oloja voitaisiin parantaa vain kristinuskon pohjalta. (Jussila 1986, 246.) Näin siis on perusteltuakin sanoa, että Dostojevski asettui ideologisesti täysin päinvastaiselle laidalle kuin ajan intelligensijan radikaali siipi.

Susan M. Bedry huomauttaa, että tarpeeton ihminen nousi Venäjän 1800-luvun puolivälin kirjallisuudessa intelligensijan kirjailijoiden taholta kehityskelpoiseksi, vallankumoukselliseksi sankarihahmoksi. Hahmon avulla romutettiin käsitystä perinteisestä aatellisesta sosiaalielitistä ja luotiin tietä uudelle eliitille, jonka asema perustui älyyn, koulutukseen ja poliittiseen radikalismiin; ei syntyperään. (Bedry 1997, 6.) Kuten myöhemmin tulen tutkielmassani toteamaan, näkisin Dostojevskin käyttävän tarpeettoman ihmisen tyyppihahmoa *Idiootissa* paikoin kritisoimaan intelligensijan ihailemia rationalistisia ja yksilökeskeisiä ihanteita sekä osoittamaan näiden ihanteiden käytännön toteuttamisen mahdottomuuden. Näin Dostojevskin voi nähdä haastavan intelligensijan ja vaativan intelligensijan aatteellista muutosta kohti Dostojevskin *potšvennitšestvoa*.

Dostojevskin vakaumuksen mukaan todellinen hyvyys nousee pahuuden ja kärsimyksen kautta. (Knapp 1998, 58.) Tämä näkyy vahvasti *Idiootissa*. Kyseisen teoksen kirjoittamista edelsikin Dostojevskin elämässä erityisen rankka kausi. Vuonna 1864 Dostojevski menetti sekä ensimmäisen vaimonsa, Maria Isajevan, että veljensä. Jyrkästi muuttuneen ideologisen pohjansa vuoksi vanhat seurapiirit karttelivat kirjailijaa. Seurapiirielämälle lisähaasteita loi jo vankila-aikoina puhjennut epilepsia. Kirjailijan elämää varjostivat myös rahavaikkeudet, joita uhkapelaaminen vain pahensi. Kuolema, rahan valta ja ulkopuolisuuden tunne ovatkin keskeisessä roolissa *Idiootissa*. Täsmennän Dostojevskin arvomaailmaan nojaten hengellinen kriisin ja siitä kumpuvan hengellisen kaipuun tarkoittamaan tutkielmassani kaipuuta nimenomaan perinteiseen venäläiseen ortodoksisuuteen. Koen myös nyt täsmentäneeni ja perustelleeni tutkimukseni taustoja riittävästi voidakseni siirtyä varsinaiseen henkilöahmojen analyysiin.

3. TARPEETTOMAT IHMISET AHDINGOSSAAN

Kaikki käsittelemäni henkilöahmot ovat nuoria venäläisen yläluokan edustajia. Henkilöhahmojen analyysin osalta tutkielmani pääpaino on ruhtinas Lev Nikolajevitš Myškinissä, sillä nähdäkseni hän on teoksen tärkein henkilöahmo tarkasteltaessa teosta nimenomaan kertomuksena henkilöahmojen hengellisestä kriisistä.

Aloitankin henkilöahmojen analyysin niin ikään Lev Nikolajevitš Myškinistä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään rinnakkain Parfen Semenytš Rogožinia ja Natasja Filippovna Baraškova, minkä jälkeen päätän tutkielmani analyysiosion tarkastelemalla Ippolit Terentjeviä.

3.1 Myškin – täydellisen kaunis ihminen

Ruhtinas Lev Nikolajevitš Myškin hahmottuu hyvin mielenkiintoiseksi muunnelmaksi tarpeettoman ihmisen tyyppihahmosta. Teoksen alussa Myškin palaa Pietariin vietettyään koko aikuisikänsä Sveitsissä parantolassa epilepsiansa sekä tästä seuranneen *idiotisminsa* takia. On tärkeää huomauttaa, että sanat *idiootti* ja *idiotismi* ovat merkitykseltään vahvasti sidoksissa niiden aikakontekstiin. Nykyisin sanalla *idiootti* viitataan arkikielisesti 'typeryykseen', vaikka sanalla tarkoitettiin jo vanhentuneessa lääketieteellisessä terminologiassa 'vaikeaa kehitysvammaisuutta'. (*Kielitoimiston sanakirja*, s.v. idiootti.) Käsitänkin näin ollen sanat *idiootti* ja *idiotismi* teoksen aikakontekstin huomioiden tarkoittamaan 'henkistä vammautumista' ja 'kehitysvammaisuutta'.

Myškin viettää parantolassa aikaa enimmäkseen lasten parissa, ja kanssakäyminen ruhtinaan yläluokkaisten aikuisvertaisten kanssa ei tunnu hänestä luontevalta. Myškin kokee näin jo lähtökohtaisesti tarpeettomalle ihmiselle tyypillistä ulkopuolisuuden tunnetta. Myškin onkin kokemattomuutensa ja sairastelutaustansa takia sosiaalisesti kömpelö eikä osaa käyttäytyä vaadittujen yläluokan sovinnaiten mallien puitteissa. Myškin on luonteeltaan herkkä ja hyväuskoinen, minkä lisäksi hän ei ole oman arvionsa mukaan missään suhteessa lahjakas. Näin hän ei koe kykenevänsä mihinkään perinteisesti arvostettuun virkaan tai tehtävään. Ainoa virka, jota hänelle teoksen kuluessa edes harkitaan, on toimi yhtenä kenraali Jepantšinin kirjureista. Myškin ei ole oppinut ja

myöntää sen itsekkin varsin avoimesti. Hän ei siis sikäli hahmona sopisi siihen muottiin, mitä tarpeeton ihminen edusti intelligensijan kirjailijoille – eli siis älyllistä hahmoa, joka haastaa perinteistä ajatusta perimään perustuvasta erityisyydestä.

Myškin kuitenkin nähdäkseni kokee teoksessa tunnetta omasta erityisyydestään, joskaan Myškin ei suhtaudu ajatukseen erityislaatuisuudestaan tarpeettomalle ihmiselle tyypillisesti eli ylpeästi, ylimielisesti ja itserakkaasti. Ruhtinas Myskin näkee itsessään erityiseksi piirteeksi juuri sairastamansa epilepsian. Ruhtinaan kärsimät epileptiset kohtaukset tuottavat hänelle lähes euforisia tiloja, joiden aikana ruhtinas kokee saavuttavansa täyden henkisen täyttymyksen. Kuitenkin näihin kohtauksiin liittyy tietty fatalismi: Myškin tietää toistuvien kohtauksien vievän häntä kohti pysyvän idiotismin tilaa. Ruhtinas näkee epilepsiansa erikoislaatuksena – se on hänelle ominaisuus yhtä paljon kuin se on sairaus.

”Mitäpä siitä, jos se [epilepsia] onkin sairautta?” hän [Myškin] päätteli lopuksi, ”mitä se vaikuttaa, vaikka tuo jännitys onkin epänormaalia, jos itse tulos, jos aistimuksen hetki, kun sitä muistelee ja tarkastelee terveenä ollessa, kuitenkin osoittautuu olevan mitä korkeinta sopusointua, kauneutta sekä antaa siihen asti ennenkuulumattoman ja arvaamattoman täydellisyudentajun, suhteellisuudentunnon, tyyneyden ja riemukkaan haltioitumisen, sulautumisen elämän korkeimpaan synteisiin? (*Idiootti*, 303).

Tarpeettoman ihmisen tyyppihahmolle epätyypillisesti Myškinillä ei ole tosiaankaan juuri lainkaan ylpeyttä tai omanarvontunnetta. Myškin ei pohjimmiltaan arvosta itseään ja kokee jopa häpeää siitä, millainen on. Teoksessa Myškinin romanttista, lihallista rakkautta edustava Aglaja tiivistää ajatuksen Myškinistä ihanteellisena mutta ylpeyttä vailla olevana ihmisenä hyvin.

Te olette rehellisin kaikista, jaloin kaikista, parhain kaikista, puhdasmielisin kaikista, älykkäin kaikista! Nämä täällä ovat arvottomia kumartumaan ja nostamaan teidän nenäliinanne jonka äsken pudotitte... Miksi te väheksytte itseäänne ja asetatte itsenne kaikkien alapuolelle? Miksi te olette vääristellyt itsessänne kaiken, miksi teissä ei ole ylpeyttä? (*Idiootti*, 462).

Dostojevski halusi Myškinin kautta kuvata näkemyksensä täydellisen kauniista ihmisestä. (Knapp 1998, 10.) Onkin huomattavaa, että tämä kaunis ihminen on Dostojevskin mielessä nimenomaan hyväsydäminen ja jopa naiivi mies, jonka aatemaailma on sidoksissa vahvasti ja ehdottomasti ortodoksiseen uskontoon. Myškin on välitön ja tuntee epäitsekästä, suorastaan altruistista empatiaa, joka myös kuljettaa häntä teoksessa eteenpäin. Itsekkäiden ja yksilöllisten päämäärien sijaan Myškin pyrkii teoksessa auttamaan muita. Myös Myškinin kyvyttömyys toteuttaa omia ihanteitaan juontaa juurensa haluun auttaa muita: yrityksistään huolimatta hän tulee aina ymmärretyksi väärin.

Myškinin puhuessa sympaattiseen sävyyn kuolemantuomion epäinhimillisyydestä, tulee esille selvä yhteys hänen ja teloituspaikalla armahdetun Dostojevskin välillä. Toisaalta katkelma myös vahvistaa käsitystäni siitä, että Myškin on kykenemätön viestimään ajatuksiaan toimivilla tavoilla. Myškin antaa nimittäin vuodatuksensa palvelusväen jäsenelle, mikä lähinnä aiheuttaa palvelijassa kummastusta. Myškin rikkoo näin sosiaalisia konventioita ja toimii perinteisten sosiaalisten normien kyseenalaistajana, mikä itsessään on hyvin tyypillinen piirre tarpeettoman ihmisen tyyppihahmolle.

Kuka on sanonut, että ihmisen luonto pystyy kestämaan tuommoista [varmuutta kuolemastaan teloituspaikalla] tulematta hulluksi? Minkä vuoksi on siis tuollainen kirous, mieletön, tarpeeton, turha? Ehkäpä on olemassa sellainen ihminen, jolle on luettu kuolemantuomio, annettu hänen kokea tuskaa ja sitten sanottu hänelle: 'Mene, sinulle annetaan anteeksi.' Sellainen ihminen ehkä voisi kertoa. Myös Kristus on puhunut sellaisesta tuskasta ja kauhusta. Ei, ihmistä ei saa kohdella sillä tavalla!" (*Idiootti*, 34).

Ruhtinas Myškin on aatellinen nuori mies ja varsinaisen sukuhaaransa viimeinen edustaja. ”Nykyisin ei ole minun lisäksi muita ruhtinas Myškineitä, tietääkseni minä olen viimeinen. Ja mitä tulee esi-isiini, heissä oli myös itsenäisiä talonpoikia.” (*Idiootti*, 14.) On mielenkiintoista, miten Dostojevskin ihailema talonpoikaisuus liittyy suoraan Myškinin perimään. Perimän korostaminen ei sinänsä ole välttämättä tyypillistä tarpeettomalle ihmiselle, mutta tämä piirre on sitäkin tärkeämpi ottaen huomioon sen, että Myškin edustaa teoksessa nimenomaan Dostojevskin ihannetta täysin kauniista ihmisestä. Myškin tuleekin jo pelkästään sukunsa puolesta liitetyksi Dostojevskin näkemykseen aidosta ja puhtaasta venäläisyydestä sekä myös talonpoikaisihanteesta.

Dostojevski visioi hahmonsa aluksi sfinksinä ja myöhemmin Kristusena. (Knapp 1998, 13.) Myškiniä voikin hyvällä syyllä pitää myös eräänlaisena Kristus-hahmona. Myškinin maailmantuska ja altruismiksi tulkitsemani pyyteetön halu auttaa muita on sekin vahvasti sidoksissa ajatukseen Raamatun Jeesus Kristuksesta. Toisaalta on mielenkiintoista, miten Jeesuksen tavoin myös Myškin kerää ihmisiä ympärilleen ja tulee erityisen hyvin toimeen lasten kanssa. Gavriila Ardalionovitš Ivolginin pikkuveljestä, 15-vuotiaasta Koljasta, tuleekin teoksen kuluessa Myškinin merkittävä puolestapuhuja ja ystävä.

Pidän mielenkiintoisena sitä, että teoksen kuluessa yhä useammat henkilöhahmot alkavat pitää Myškinistä juuri tämän omalaatuisuuden takia. Teoksen alussa Myškin saapuu tapaamaan kenraali Jepantšinin perhettä, sillä Myškin uskoo kenraalittaren olevan tämän sukulainen. Aluksi perheen suhtautuminen Myškiniin on varautunutta, sillä varattoman aatelismiehen oletetaan tulleen vain kerjäämään rahaa. Lisäksi Jepantšinit aliarvioivat Myškiniä tämän sairauden vuoksi – huhutaanhan Myškinin olevan idiootti. Kuitenkin Jepantšinit alkavat pitää Myškinistä nähdessään tämän vilpittömyyden ja kuunnellessaan tämän vertauksenomaisia kertomuksia. Kenties tässä voisi nähdä konkretisoituvan Dostojevskin ajatuksen siitä, että pohjimmiltaan venäläisillä on taipumusta hengellisyyteen ja rehelliseen veljeyteen. Kun otetaan huomioon, että Myškin edustaa teoksessa Kristusta, on mielekästä tulkita muiden henkilöhahmojen kiintymys Myškiniin nimenomaan näiden sisäisenä kaipuuna hengellisyyteen.

Myškin tekee teoksen loppupuolella oman perusteellisen tunnustuksensa keskustellessaan aatelisten seurapiirien kerman kanssa. Tässä tunnustuksessaan hän perustelee perivenäläistä erinomaisuutta sekä lännen ja erityisesti katolilaisen uskon tuhoista vaikutusta Venäjään. Hän myös loistavasti tiivistää teoksen perusajatuksen – eli kaiken inhimillisen toiminnan pohjalla vaikuttavan kaipuun hengellisyyteen. Samalla Myškin purkaa sanoiksi Dostojevskin ajatuksen siitä, että Venäjän yläluokka on vieraantunut liian kauaksi venäläisyydestä. Edelleen Myškin ottaa harteilleen koko yläluokan hengellisen kriisin.

Ei vain turhamaisuus, eivät vain kelvottomat kunnianhimon tunteet synnytä venäläisiä ateisteja ja venäläisiä jesuiittoja, vaan henkinen tuska, henkinen jano, korkeimman kaipuu, halu päästä

rantaan, löytää kotimaa johon he ovat lakanneet jo uskomastakin, koska eivät milloinkaan ole tunteneet sitä! (*Idiootti*, 779).

Myškin uskoo yhä aateliston kehityskelpoisuuteen eikä halua aatelisten yläluokan rappeutuvan ja tulevan tarpeettomaksi, vaan löytävän uudelleen venäläisyyden ja tulevan sitä kautta hyödylliseksi. Vuodatuksensa lopuksi Myškin kuitenkin saa jälleen kohtauksen, mikä keskeyttää illanvieton. Paikallaolijat lokeroivat Myškinin ajatukset yksinkertaisesti vain slavofiiliseksi. Myškin tulee paitsi väärinymmärretyksi niin hänet myös nähdään lähinnä sairaana; hän siis epäonnistuu jälleen välittämään ajatuksensa eteenpäin.

Myškin siis selvästi epäonnistuu käytännön tasolla välittämään muille ihmisille sanomaansa. Myškinin ongelmana on nähdäkseni se, että hänen sanomansa kohdeyleisö, eli aatelisto, ei kykene käsittämään asioita, kun ne selitetään niin yksinkertaisesti kuin Myškin asiat selittää. Myškin ei pue ajatuksiaan suoraan minkään ideologian nimeen, minkä takia hänen puheisiinsa suhtaudutaan kuin lapsen ajatuksiin. Myškinin ajatuksia ei koeta tarpeeksi älyllisinä, sillä ne eivät edusta mitään virallista koulukuntaa. Tällä tavalla Dostojevski mielestäni edelleen osoittaa, miten yläluokka on vieraantunut jo liiaksi Myškinin edustamasta kristillisestä ihanteesta. Samalla tämänkin voi nähdä kritiikkinä intelligensijalle ominaiselle oppineisuuden korostamiselle, mikä johtaa vilpittömästi ja yksinkertaisesti esitettyjen ajatusten ylenkatsomiseen ja sivuuttamiseen. Perinteinen kirjanoppineisuus ei Dostojevskilla hahmotu välttämättä positiivisena voimana, minkä huomaa selvimminkin Ippolitin ja Natasjan kohdalla. Oppineisuuden ja ylpeyden kritiikkiin paneudunkin tarkemmin myöhemmin analyysissäni.

Kuten jo edellä mainitsin, teoksessa Myškin on sukunsa viimeinen. Tämän voi nähdä vertautuvan Dostojevskin ihaileman ihmistyypin katoamiseen maailmasta. Ajatusta aateliston kehityskelpoisuudesta edustaa teoksessa jo edellä mainittu Kolja, joka kuuntelee Myškiniä vilpittömästi ja ennakkoluulottomasti. Kolja näkee niin ikään maallistuneen ja omanedun tavoitteluun kannustavan yhteiskunnan turmiollisena.

Kaikki meillä paljastavat epäkohtia. Vanhemmat ensimmäisinä ottavat sanansa takaisin ja häpeävät entistä moraaliaan. Moskovassakin eräs isä neuvoi poikaansa, ettei tämän pidä väistää *mitään*, jos on kysymys rahan hankkimisesta: painetussa sanassa tietysti.” (*Idiootti*, 183).

Teoksen keskeisinä miljöinä toimivat Pietari ja Pavlovski. 1860-luvulla Pietarin voidaan nähdä toimineen Venäjän korkeakulttuurin kehtona. Joseph Frank purkaa loistavasti sanoiksi ajatuksen siitä, että Pietarissa Myškin kohtaa sisäiselle maailmalle täydellisen vieraan maailman, jota ohjaavat itsekkyyks, ahneus ja vallantavoittelu sekä himot. (Frank 1995, 322.) Näin Dostojevski esittää myös miljöön kautta, miten Venäjän yläluokka itsessään on vieraantunut liiaksi venäläisyydestä.

Teoksessa Myškinillä on kaksi rakkauden kohdetta. Toinen näistä on Jepantšinien tytär Aglaja, joka edustaa nähdäkseni Myškinille romanttista rakkautta. Toinen ja myös voimakkaampi rakkauden kohde on teoksen sivistyneistön silmissä häpäisty ja itseinhoinen Natasja Filippovna, johon Myškin kokee kristillistä, sääliin tukeutuvaa rakkautta. Samantapaista rakkautta Myškin osoittaa jo parantola-aikoinaan Marie-nimistä naista kohtaan, jonka yhteisö niin ikään tuomitsee syntisenä. Myškin toteaaakin seuraavasti Natasjasta Rogožinille: ”Minähän olen jo aikaisemmin tolkuttanut sinulle, että en rakasta *häntä* rakkaudella vaan säälillä”. (*Idiootti*, 280.) Myškin toteuttaa perinteistä venäläistä ortodoksisuutta, jossa syntisen rakastaminen vailla tuomitsemista on ideaalia. (Knapp 1998, 202.) Ruhtinaan tavoitteeksi muodostuu teoksessa pelastaa Natasja siltä tuholta, johon hän uskoo Natasjan elämän väistämättä päättyvän.

Aglaja vaatii lopulta ruhtinas Myškiniä valitsemaan hänen ja Natasjan väliltä, ja ruhtinas valitsee Natasjan – eli kristillisen rakkauden lihallisen, romanttisen rakkauden sijaan. Natasjan ja ruhtinaan on määrä mennä naimisiin, mutta viime hetkellä Natasja karkaa Rogožinin kanssa. Ruhtinas seuraa Natasjaa ja Rogožinia Pietariin pahinta peläten, ja pahin osoittautuukin todeksi: Rogožin on murhannut Natasjan. Murtuneet Rogožin ja ruhtinas viettävät yön Natasjan ruumiin ympärillä. Ruhtinas vaipuu pysyvästi idiotismin tilaan, ja Rogožin joutuu pakkotyöhön – menettäen näin koko omaisuutensa veljelleen.

Filosofi Lev Šestov on huomauttanut mielestäni osuvasti, että Myškinin elämä *Idiootissa* kuluu vain ”surevia surren” ja loppujen lopuksi ruhtinas epäonnistuu jokaisessa tavoitteessaan. Hän karkottaa luotaan Aglajan eikä onnistu pelastamaan Natasjaa Rogožinilta. (Šestov 1903, 129.) Myškin nähdäkseni pyrkii ottamaan muiden hahmojen pohjimmiltaan hengelliset kriisit harteilleen kykenemättä niitä ratkaista. Myškin ei myöskään kykene vakuuttamaan ketään uskonnollisilla julistuksillaan, sillä hänen

sosiaalisen kömpelyytensä sekä sairaaloisuutensa takia häntä ei joko oteta vakavasti tai ensinnäkään ymmärretä. Myškin toteuttaa siis sikäli varsin täydellisesti tarpeettoman ihmisen tyyppihahmolle ominaista kyvyttömyyttä toteuttaa omia ihanteitaan käytännön tasolla.

Joseph Frank huomauttaakin, että *Idiootissa* Dostojevski asettaa täysin kristilliseen ihanteeseen pyrkivän ihmisen samankaltaiseen käytännön testiin, johon *Rikos ja rangaistus* asettaa äärimmäiseen nihilismiin ja rationaalisuuteen tähtäävän ihmisen. (Frank 1995, 341.) Tässä testissä Myškin nähdäkseen epäonnistuu ja toteuttaa näin monitasoisen muunnelman tarpeettomasta ihmisestä, jonka hengellinen kriisi pohjaa tämän tarpeeseen auttaa muita. Myškin ottaa muiden hahmojen hengellisen kärsimyksen Jeesuksen tavoin harteilleen, mutta ei kykene pelastamaan ketään saati muuttamaan ajatuksillaan maailmaa. Myškinin kautta teoksen teemaksi on mahdollista hahmottaa Venäjän yläluokan hengellinen kriisi. Tämän kriisin Myškin ottaa Kristuksen edustajana edelleen harteilleen ja kantaa huolta koko Venäjän yläluokan tulevaisuudesta. Myškinää voidaan mielestäni perustellusti pitää juuri Dostojevskin oman uskonnollisen vakaumuksen tuotoksena. (ks. Frank 1995, 317.)

3.2 Rogožin ja Natasja

Semen Parfenovitš Rogožin kuvaillaan teoksessa huonotapaiseksi, mustasukkaiseksi ja häikäilemättömäksi. Hän on niin ikään väkivaltainen ja kostonhimoinen. Rogožinissa on pohjimmiltaan kuitenkin myös hyvyyttä, minkä Myškin panee merkille. (ks. *Idiootti*, 309.) Rogožin toimii teoksessa ruhtinas Myškinin vastaparina ja tavoittelee Myškinin tapaan Natasja Filippovnaa. Rogožinin rakkaus Natasjaan perustuu kuitenkin himoon ja omistushaluun. Natasjasta muodostuu teoksen kuluessa Rogožinille tuhoisa pakkomielle, jota hän sekä vihaa että rakastaa.

Merkittävä hetki Rogožinin hahmon kannalta on teoksen toisessa osassa tapahtuva ristinvaihto. Siinä Rogožin vaihtaa kultaristinsä Myškinin tinaristiin veljeyden merkiksi. Tämän jälkeen Rogožin vie Myškinin äitinsä luo, jolloin Rogožinin äiti siunaa Myškinin. Myškin tiivistää ajatuksissaan Rogožinin kriisin tapahtuman jälkeen.

Miten synkästi Rogožen äsken sanoikaan: hänen ’uskonsa katoaa’! Tuon ihmisen on pitänyt syvästi kärsiä. -- Rogožinilla ei ole vain intohimoinen mieli, hän on kuin taistelija, hän tahtoo palauttaa väkisin kadottamansa uskon. Hän tarvitsee sitä suorastaan tuskallisesti nyt... Niin! On uskottava johonkin! On uskottava mihin tahansa! (*Idiootti*, 309).

Rogožin saapuu – samana iltana kuin ristinvaihto tapahtuu – surmaamaan ruhtinaan. Hänet pysäyttää kuitenkin ruhtinaan saama epileptinen kohtaus.

Rogožin ei itse ole tarpeettoman ihmisen tyyppihahmon mukaelma, vaikka omaakin tarpeettomalle ihmiselle tyyppillisiä piirteitä. Tarpeettoman ihmisen tapaan hän on aatellinen mies, jota kalvaa sisäinen tuska. Hän myös haastaa yläluokan sosiaalisia normeja räväkällä käytöksellään sekä suorasukaisella toiminnallaan. En kuitenkaan näkisi, että Rogožinissa toteutuu tarpeettomalle ihmiselle keskeinen kyvyttömyys toteuttaa omia ihanteitaan, mistä edelleen kumpuaa turhautumista. Rogožin näennäisesti ei nimittäin edes omaa ihanteita – häntä näyttävät teoksessa ajavan vain edellä esittämässäni katkelmassa mainitut intohimot. Ja intohimojen toteutus ei sekään Rogožinilta epäonnistu: saahan hän aina hetkittäin Natasjan omakseen ja nauttii perintörahojensa turvin juhlantäyteistä elämää. Toisaalta hän onnistuu toteuttamaan myös vihan ja mustasukkaisuuden aiheuttamat impulssinsa – ja vielä niinkin pitkälle, että lopulta tappaa Natasjan.

Oikeastaan muodostuu jopa vaikeaksi määritellä tai ymmärtää Rogožinin toiminnan perimmäisiä tarkoituksia. Hänen voi nähdä kokevan kaipuuta hengellisyyteen ”taistelijan” tavoin, kuten Myškin asian edellä esittämässäni katkelmassa ilmaisee. Rogožinissa erottuu mielestäni Dostojevskin ajatus uskonnosta välttämättömänä moraalisenä selkärankana: henkilö, joka ei usko mihinkään ja elää vain intohimojensa vallassa, on tuomittu kärsimykseen ja tuhoon. Rogožinille Myškin edustaa kristillistä moraalialia, jonka Rogožin pyrkii tukahduttamaan, mutta jota hänen voi tulkita toisaalta kaipaavan – vaihtaahan hän veljeyden merkiksi Myškinin kanssa ristejäkin. Rogožinin rooli täytyy teoksessa Myškinin vastaparina enemmän kuin itsenäisenä henkilöahmona.

Rogožin edustaa teoksessa tuhoa. Natasjan ollessa Myškinin kanssa tai omilla teillään Rogožin seuraa mustasukkaisesti sekä Natasjaa että ruhtinasta väkijoukoissa. Symboliksi Rogožinin edustamalle tuholle muodostuvat tämän silmät, joiden katseen ruhtinas

Myškin uskoo tuntevansa useaan otteeseen liikkeessaan Pietarin ja Pavlovskin kaduilla. Teoksessa Rogožin onkin harvoin tapahtumien keskiössä saati fokalisoijana. Hän on jatkuvasti taustalla ja ilmaantuu paikalle yllättäen, mikä vahvistaa vaikutelmaa hahmon uhkaavuudesta ja arvaamattomuudesta.

Rogožinia huomattavasti mielenkiintoisempi hahmo on Natasja Filippovna Baraškova. Ensinnäkin hän on mielenkiintoinen sen takia, että tavallisimmin tarpeettomat ihmiset hahmotetaan nimenomaan miespuolisiksi henkilöihahmoiksi. Natasjasta on kuitenkin mahdollista erottaa yhtä merkittävä ja moniulotteinen tyyppihahmon mukaelma kuin Myškinistäkin. Toiseksi on mielenkiintoista tarkastella rinnakkain nimenomaan Natasjaa ja Rogožinia, sillä siinä missä Myškin edustaa teoksessa Kristus-hahmon ominaisuudessa Natasjalle pelastusta, edustaa Rogožin tuhoa.

Natasja kuvaillaan teoksessa itsetuhoiseksi, julmaksi ja vaaralliseksi, mutta toisaalta omalla tavallaan myös helläsydämiseksi ja välittäväksi. Hänen ylpeytensä ja turhamaisuutensa ovat kuitenkin lähes sairaalloisia, ja nämä ominaisuudet jättävät teoksen kuluessa varjoonsa kaiken muun. Natasjan kautta Dostojevski käsittelee ajatusta myrkyllisestä ylpeydestä yhdistettynä kaikentuloavaan *kärsimyksen egoismiin*, jossa ylpeä, turhamainen ja vakavasti kärsinyt ihminen kostaa itselleen kaikki kokemansa kärsimykset. (Frank 1995, 325.)

Koko Natasjan elämää leimaa suuri kärsimys. Yleisesti häneen suhtaudutaan halveksuen. Natasja on juuriltaan ylhäistä sukua, jota on kohdannut onnettomuus. Hänen äitinsä on kuollut sukukartanon tulipalossa, ja hän menettää myöhemmin myös siskonsa. Natasja päätyy Afanasi Ivanovitš Totskin huostaan. Myöhemmin tulee ilmi, että Totski käyttää Natasjaa hyväkseen murentaen näin sekä Natasjan minäkuvan että mahdollisuuden saada elämässään osakseen seurapiirien täyden hyväksynnän. Tämä johtaa tarpeettomalle ihmiselle tyypilliseen ulkopuolisuuden tunteeseen – Natasja kokee maailman olevan häntä vastaan. Sanna Turoma nostaa esiin mielenkiintoisen huomion Natasjan roolista kärsijänä. Turoman mukaan Natasja edustaa Dostojevskin kärsineille naishahmoille tyypillistä Kristuksen naispuolista seuraajaa kärsimyksessä ja lunastuksessa, mihin viittaa myös sukunimi Baraskova, jonka voi nähdä juontuvan venäjän sanasta *barašek*, 'karitsa'. (Turoma 2011, 326.)

Natasja säilyy teoksen alkuvaiheilla Totskin pelinappulana: Totski haluaa näyttää Natasjan Gavriila Ardalionovitš Ivolginille voidakseen itse rauhassa ja ilman selkkauksia avioitua Jepantšinin tyttären Alexandran kanssa. Natasjassa onkin mielenkiintoista, että hänellä ei teoriassa pitäisi olla yhteiskunnallisella saati sosiaalisella tasolla asemansa johdosta valtaa. Kuitenkin hän toimii teoksen juonen kuljettavana voimana. Tämä vastaavasti ei ole tyypillistä tarpeettomalle ihmiselle. Natasja ei mukailekaan Totskin tai kenenkään muunkaan suunnitelmia, vaan käyttäytyy itsenäisesti ja paikoin jopa kaoottisesti.

Natasjaa henkilöihahmona luonnehtii loistavasti hänen toteamuksensa kohtauksessa, jossa hän kieltäytyy Myškinin kosinnasta:

Kenties minäkin olen ylpeä, eikä se haittaa, että olen häpeämätön! Sinä [Myškin] sanoit minua äsken täydellisyydeksi: hyväkin täydellisyys, kun pelkästä kerskailunhalusta polkee jalkoihinsa miljoonan ja ruhtinaskunnan ja painuu jonnekin loukkoon! (*Idiootti*, 231).

Myškinin ajatus Natasjasta täydellisyytenä on mielestäni sidoksissa Natasjan kärsimyksen ja sitä kautta Natasjan potentiaaliin: Kuten tutkielmani kontekstuaalisessa osiossa mainitsin, Dostojevski näki hyvyyden nousevan nimenomaan kärsimyksen kautta. Natasjan kärsimyksen voisi nähdä Dostojevskille ominaisena alkuna henkilöihahmon kärsimysten tielle, mikä johtaa kärsineen nöyrytykseen. Natasjan ylpeys ja halu rikkoa sosiaalisia normeja nousevat kuitenkin jälleen esiin. Edellä esittämässäni katkelmassa Natasja mielenkiintoisesti samaan aikaan osoittaa omanarvontunteensa puutteen ja toisaalta pyrkii ylpeään, kopeaankin käytökseen. Keskeistä Natasjassa on juuri ristiriitaisuus. Myškin toteaaakin säälien Natasjasta seuraavasti: ”Sekapäinen! Hullu nainen!” (*Idiootti*, 409.)

Tarpeettomaan ihmiseen mielletävä yhteiskunnallisten normien haastaminen näkyy vahvasti Natasjassa. Natasjan vallankäyttö ja sovinnainten käytösmallien kritiikki tulevat parhaiten esiin teoksen ensimmäisen osan päättävien Natasjan syntymäpäiväjuhlien loppuhuipennuksessa. Juhlien lopulla Natasja antaa Rogožinin ostaa hänet vaimokseen juhlavieraiden edessä. Näin Natasjan voi yhtä aikaa nähdä sekä ylpeilevän asialla että olevan asiasta häpeissään. Tämän jälkeen Natasja heittää kaikkien vieraiden nähden

Rogožinin antamat rahat tuleen ja kertoo, että Totskin kaavailema sulhasehdokas Gavrila Andreanovits saisi rahat itselleen, mikäli ne paljain käsin tulesta ottaisi. (ks. *Idiootti*, 233.) Natasja näyttää avoimesti tilanteen sellaisena kuin se hänelle näyttäytyy: hänestä käydään kauppaa, mutta kukaan muu kuin hän ei sano sitä suoraan.

Rogožin edustaa Natasjalle tuhoa ja kuolemaa – itsemurhaa. Natasja tiedostaa, että lähtö Rogožinin mukaan olisi turmiollista. Hienosti tämä tulee esiin nimenomaan edellämainituilla Natasjan syntymäpäiväjuhlilla, joiden päätteeksi hän ensi kertaa lähtee Rogožinin matkaan. ”Tuhat kertaa olisin tahtonut mennä lampeen, mutta rohkeus ei riittänyt: no, ja nyt... Rogožin, onko valmista?” (*Idiootti*, 233.) Teoksen kuluessa Natasja pakenee useaan otteeseen Rogožinilta. Natasja pakenee useimmiten juuri Myškinin luo, jonka luota hän vastaavasti pakenee takaisin Rogožinin luo. Natasja pelkää toisaalta Rogožinin edustamaa tuhoa mutta ei suo osin ylpeytensä ja toisaalta itseinhonsa takia itselleen Dostojevskin ihanteen mukaista kristillistä pelastusta, jota puolestaan Myškin edustaa. Samoin ajatuksen vahvistaa Rogožin Myškinille. ”Veteen tai tapettavaksi!” Rogožin toisti vihdoin. ”Heh! Ja juuri sen vuoksi tulee minulle, että odottaa minulta varmasti veistä niskaansa!” (*Idiootti*, 289.)

Näin Natasjalle hahmottuu kaksi toistensa kanssa ristiriitaista ihannetta, joita hänen on yhtä mahdoton toteuttaa. Myškinin edustama kristillinen nöyrytymisen asettuminen vastakkain ylpeyden kanssa. Ylpeyteen liittyy nähdäkseni pohjimmiltaan Natasjan halu olla itsensä ja kohtalonsa herra. Myškinin tukeutuneena Natasja toisaalta kokee olevansa turvassa, muttei toisaalta pidä itseään Myškinin arvoisena eikä halua ylpeydeltään tunnustaa tarvettaan Myškinin edustamalle hengellisyydelle. Natasja valitsee lopulta tuhon ulospääsynä tilanteeseensa – itseinhon sävyttämä ylpeys voittaa. Natasja on äärimmäisen kärsimyksen ja hyväksikäytön tulos. Hänen avuttomuuttaan ja toisaalta ristiriitaista käytöstään kuvaa hyvin seuraava katkelma:

Hän [Myškin] ei puhunut mitään, kuunteli vain tarkkaavasti Natasja Filippovnan katkonaista, innostunutta ja sekavaa lepertelyä ymmärtämättä tuskin mitään, mutta hän hymyili hiljaa, ja kohta kun hänestä tuntui, että Natasja Filippovna alkoi olla surullinen tai oli purskahtamaisillaan itkuun, alkoi soimata tai valittaa, hän rupesi heti silittämään tämän päätä, sivelemään käsillään hänen poskia ja lohdutteli ja tynnytteli häntä kuin pientä lasta. (*Idiootti*, 820).

Kerronta tukee ajatusta Natasjasta ristiriitaisena, käytökseltään arvaamattomana hahmona. Natasjan käytöksellään aiheuttama yleinen sekasorto näkyykin teoksen kaikkitietävässä ekstra-heterodiegeettisessä hän-kertojassa, joka ei aina tiedä mitään Natasjan mielenliikkeistä, vaikka kertojan pääsy muiden henkilöahmojen mielenliikkeisiin on muutoin näennäisen estotonta. (ks. *Idiootti*, 195.)

Natasja on hyvin oppinut niin tiedon kuin taiteen sarallakin. 1800-luvun puolivälin Venäjällä kysymykseen naisen oikeudesta opiskella ja sivistää itseään suhtauduttiin pääosin nihkeästi. Natasjan kautta on mielestäni huomattavissa Dostojevskin niin ikään hyvin konservatiivinen näkemys naisen oppineisuudesta: se tuottaa enemmän vahinkoa kuin on eduksi. Tässä on nähtävillä Dostojevskille ominainen ajatus siitä, että tieto ja järki eivät tuota vastauksia inhimillisiin tai yhteiskunnallisiin kysymyksiin, ainoastaan uskonto. Ei olekaan siis yllättävää, että Natasjan vastaparina ja tietynlaisena vihasekaisen ihailun kohteena toimiva Aglaja on viaton, oppimaton ja lapsenomainen. Aglajasta muodostuu teoksessa Natasjalle eräänlainen ihanne, johon hän ei toisaalta voi päästä ja toisaalta ei haluakaan päästä. Natasja haluaa nähdä ruhtinaan onnellisena ja haluaa siksi aluksi näyttää tämän Aglajalle, joka edustaa Natasjaa itseään nuorempana ja vielä ”turmeltumattomana”.

Loppujen lopuksi näkisin, että Natasja ei kykene toteuttamaan ristiriitaisia ihanteitaan. Hänellä on toisaalta halu olla ylpeä, mutta hän ei kykene toimimaan ylpeän ihmisen tavoin yhteiskunnassa, joka ei häntä arvosta. Hän ei myöskään itse arvosta itseään, mikä sinänsä on ristiriitaista ylpeyden kanssa. Natasja ei toisaalta koe olevansa tarpeeksi hyvä saavuttaakseen Myškinin kautta pelastusta eikä vastaavasti myöskään tarpeeksi nöyrä ottamaan tarjottua pelastusta vastaan. Hän ei kykene uskomaan itseensä eikä toisaalta voi ottaa vastaan armahdusta jonkun toisen taholta. Hahmo on äärimmäisen mielenkiintoinen ja mielestäni Myškinin ohella teoksen moniulotteisin hahmo. Näkisinkin, että juuri tämä Natasjan sisäinen ristiriitaisuus luo hänestä erikoisen tarpeettoman ihmisen tyyppihahmon mukaelman, jossa toteutuu äärimmäisellä tavalla kyvyttömyys toteuttaa omia ihanteitaan käytännössä – sotivathan Natasjan ihanteet jo itsessäänkin toisiaan vastaan. Rogožinia sen sijaan en näe muunnelmana tarpeettomasta ihmisestä. Rogožin toimii henkilömotiivina teemalle Venäjän yläluokan hengellisestä kriisistä: Rogožin on

kadottanut uskonsa. Hän on näin vailla mitään suuntaa elämässään ja tuomittu sekä kokemaan että tuottamaan tuskaa.

3.3 Ippolit – nihilistin karikatyyri

Ippolit Terentjev on vain 18-vuotias nuori aatelismies ja sairastaa kuolettavaa keuhkotautia. Hänen hahmonsa keskiössä hahmottuvat katkeruus ja iva. Ippolit edustaa ajalle tyypillistä nihilististä nuorisoliikehdintää, jonka ihanteissa henkilöiden yhteiskunnallinen arvo määräytyy näiden yleisen hyödyllisyyden ja kyvykkyyden mukaan. Ippolitin ihanne olisi olla mahdollisimman hyödyllinen ja arvostettu yhteisönsä jäsen. Tämä ei voi mitenkään toteutua, sillä Ippolit on sekä nuori että kuolemansairas – häneen suhtaudutaan vähätellen ja säälitellen, mitä taas Ippolitin ylpeys ja itserakkaus eivät voi kestää. Hän korostaa oppineisuuttaan ja pitää sitä tärkeänä. Sairautensa takia Ippolit jää kuitenkin usein huoneensa vangiksi ja auttamattoman ulkopuoliseksi. Ippolitissa hahmottuu kaikista tutkielmani hahmoista kenties juuri yksiselitteisin muunnelma tarpeettoman ihmisen tyyppihahmosta.

Ippolit esittää henkilökohtaisen selityksensä elämänsä tarkoituksesta Myškinin syntymäpäiväjuhllilla. Ippolitin selityksessä Ippolitista itsestään tulee kertoja, siis tässä tapauksessa intra-homodiegeettinen minä-kertoja. Osiota voidaankin nähdäkseni pitää hiukan erillisenä osana muusta teoksesta. Osiossa Dostojevski antaa katkeroituneen ja itseriittoisen nihilistihahmonsa osallistua teoksessa käytyyn yhteiskunnalliseen dialogiin ja perustella näkemyksensä elämän luonteesta. Ippolit nimeää pohdintansa mahtipontisesti: ”Minun välttämätön selitykseni”.

Lisään tähän, että jokaisessa nerokkaassa ja uudessa inhimillisessä ajatuksessa tai yksinkertaisesti jokaisessa vakavassa inhimillisessä ajatuksessa, mikä on syntynyt jonkun päässä, on aina jotakin sellaista, mitä ei mitenkään voida ilmaista toisille ihmisille, vaikka kirjoitettaisiin paksuja niteitä ja selitettäisiin tuota ajatusta kolmekymmentäviisi vuotta; aina jää jotakin, mikä ei ota lähteäkseen ulos pääkopastanne ja pysyy siellä ikuisesti: siinä sitten jo kuolettekin voimatta jättää perinnöksi kenellekään ehkäpä tärkeintä ajatustanne. (*Idiootti*, 543).

Ippolitin koko selitys on katkonainen, ja hänen pyrkimyksensä nousee älyllisesti ratkaista kaikki ne suuret mysteerit, joita hän ei sairautensa takia ehdi ratkaista elinaikanaan. Hän poukkoilee kertoessaan pelkoa täynnä olevien houreunien ja myös elämänsä jalojen hetkien läpi yrittäen saada ulos tärkeimmän ajatuksensa onnistumatta siinä – epäonnistuen näin järkeilyyn perustuvan ideologiansa käytännön toteutuksessa. Hän ei siis kykene olemaan ideologiansa puitteissa hyödyllinen toiminnassaan saati ajatuksissaan. Dostojevski osoittaa tällä mielestäni hyvin sen, että oppineisuus ei tuota vastauksia elämän syvimpiin kysymyksiin – vastaukset saa Dostojevskin näkemyksen mukaan vain ortodoksisen uskon kautta. Turhautuneen Ippolitin viimeiseksi vakaumukseksi linjautuu itsemurha, jossa hän niin ikään epäonnistuu ja saattaa itsensä naurunalaiseksi – Ippolit nimittäin unohtaa laittaa pistooliinsa nallin paikoilleen. Muut pitävätkin koko selkkausta vain huomionhakuisuutena eikä sitä oteta vakavasti. Ippolit selonteon taustalla voi nähdä katkeroituneen henkilöhahmon halun kostaa maailmalle kohtalonsa ja vaivaannuttaa muita kuulijoita kertomuksillaan. Ruhtinas Myškin esittääkin ajatuksen, että Ippolit halusi tunnustuksellaan lähinnä vain ansaita muiden kunnioituksen. (*Idiootti*, 593.) Tämä ei kuitenkaan onnistu, eikä Ippolit ikinä saa kaipaamaansa arvostusta osakseen.

Ippolit on näennäisesti ateisti, mutta nähdäkseni hänessä on tulkittavissa niin ikään hengellinen kriisi. Mielestäni Ippolit näennäinen ateismi on tulkittavissa enemmänkin vihana Jumalaa kohtaan, joka sallii hänen kuolla, mutta taas sallii – Ippolit näkemyksen mukaan – tarpeettomampien ja keskinkertaisempien ihmisten elää. Viha Jumalaa kohtaan näkyy hyvin siinä, että Ippolit sekä kaipaa Kristus-hahmo Myškiniä luokseen että hakeutuu tämän läheisyyteen tuntiessaan olevansa sairas, mutta silti vihansekaisesti pilkkaa tätä ja haluaa osoittaa Myškinin kristillisen ideologian naurettavuuden. Samoin Ippolit vihaa ja halveksuu keskinkertaisuuden ruumiillistumana pitämäänsä Gavrila Ardalionovitš Ivolginia.

Minä vihaan teitä, Gavrila Ardalionovitš, yksinomaan sen vuoksi – teistä tämä saattaa tuntua ihmeelliseltä – *ainoastaan sen vuoksi*, että te olette julkeimman, itsetyytyväisimmän, latteimman ja iljettävimmän ihmisen perustyypin, ruumiillistuma, ilmentymä ja huipentuma! (*Idiootti*, 677).

Joseph Frank huomauttaa Ippolitiin liittyen mielenkiintoisesti ja Dostojevskin aatteita mukailleen, että sekä Ippolitilla että Myškinillä on pakkomielle kuolemaan ja kaiken ymmärtämiseen. Kuitenkin Ippolitilta puuttuu luottamus Jumalaan, mikä estää häntä nousemasta ruhtinaan valaistuneisuuden ja inhimillisen ymmärryksen tasolle. (Frank 1995, 331.) Allekirjoitan Frankin näkemyksen, sillä se kaikin puolin tukee tulkintaani Ippolitista hahmona, jonka avulla Dostojevski osoittaa nihilismin ja äärimmilleen viedyn rationalismin mahdottomuuden inhimillisen käytännön toiminnan pohjana.

Kuten jo edellä mainitsin, näen Ippolitin vihan Jumalaa kohtaan henkilöityvän juuri Kristus-hahmona toimivaan Myškiniin. Ippolit on vihainen nuori mies, joka haluaisi kapinoida vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää vastaan kykenemättä siihen. Myškinin nöyryys luo täyden vastakohdan Ippolitin kapinahengelle. (ks. Frank 1995, 322.) Ippolitista hahmottuukin 1860-luvulle tyypillisen nihilistisen nuorisoliikehdinnän karikatyyri ja kenties myös oppineisuudessaan intelligensijan karikatyyri. Erityisen hyvin Ippolitin kapinahenki ja viha Myškiniä kohtaan tulevat esiin alla olevassa katkelmassa.

Olen jo kauan arvostellut teitä ja vihannut teitä, jo silloin kun kuulin teistä, vihasin teitä koko sielustani...-- Minä tappaisin teidät, jos jäisin eloon! En tarvitse teidän hyviä tekojanne, en ota vastaan keneltäkään mitään, kuuletteko, en keneltäkään, en mitään! (*Idiootti*, 401).

Loppujen lopuksi Ippolitissa hahmottuu selkeä muunnelma tarpeettoman ihmisen tyyppihahmosta, jossa kyvyttömyys toteuttaa omia ihanteitaan korostuu. Hänen hengellinen kriisinsä on tulkittavissa Myškiniin henkilöityvänä vihana Jumalaa kohtaan. Tulkitsen hahmon myös Dostojevskin puolelta karikatyyriksi tämän inhoamalle nihilistiselle nuorisoliikehdinnälle. Teoksen lopussa Ippolit niin ikään kuolee turhautuneena elämäänsä. ”Ippolit kuoli hirveän levottomuuden tilassa jonkin verran aikaisemmin kuin itse odotti, se tapahtui kaksi viikkoa Natasja Filippovnan kuoleman jälkeen.” (*Idiootti*, 882.)

4. PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani olen pohtinut, voidaanko käsittelemiäni henkilöahmoja pitää muunnelmina tarpeettoman ihmisen tyyppihahmosta. Olen myös pohtinut, voiko hahmojen kokeman ahdingon tulkita perimmäiseltä luonteeltaan juuri hengelliseksi kriisiksi, jonka taustalla hahmottuu kaipuu ortodoksiseen uskoon Dostojevskin ihannetta mukaillen. Tavoitteenani on ollut näin edelleen selvittää, miten Dostojevski osallistuu aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun käsittelemieni henkilöahmojen kautta.

Nähdäkseni Rogožinia lukuunottamatta kaikki käsittelemäni henkilöahmot ovat hahmotettavissa muunnelmiksi tarpeettoman ihmisen tyyppihahmosta. Edelleen kaikkien hahmojen ahdingon voi Dostojevskin omaa aatemaailmaa mukaillen käsittää hengellisenä kriisinä. Lähtöolettamukseni oli, että tarpeettoman ihmisen tyyppihahmolle tyypillinen kyvyttömyys toteuttaa omia ihanteitaan kumpuaa käsittelemissäni henkilöahmoissa nimenomaan näiden kokemasta hengellisestä kriisistä. Lähtöolettamukseni voidaan katsoa käyneen toteen. Edelleen Dostojevskin ajatus perivenäläisestä kaipuusta ortodoksiseen uskoon toteutuu käsittelemissäni henkilöahmoissa.

Myškinin kautta hengellinen kriisi ilmenee siten, että hän ottaa muiden etäännyttämisen perinteisestä kristillisestä ihanteesta – aina siis koko Venäjän yläluokkaa myöten – Kristus-hahmon ominaisuudessa kantaakseen. Näin hän auttaa osaltaan hahmottamaan teoksen teemaksi koko Venäjän yläluokan hengellisen kriisin ja Dostojevskin ajatuksen yläluokan loittonemisesta kirjailijan kristillisestä ihanteesta. Rogožinin ahdingon ja tuhoisan käytöksen voi niin ikään tulkita kumpuavan hahmon tarpeesta ja toisaalta kyvyttömyydestä löytää kadotettu uskonsa ja tätä kautta moraalinsa. Natasjalla taas kristillinen nöyrä ihanne ja ihanne ylpeästä, Natasjan omaan päätösvaltaan perustuvasta elämästä sotivat keskenään. Ylpeyteen, saati nöyryyteen, kykenemättömänä Natasjan ainoaksi vaihtoehdoksi hahmottuu tuho. Ippolitin hengellinen kriisi taas esittäytyy tämän vihana Jumalaa kohtaan, johon hän ei haluaisi uskoa, mutta jota hän silti jollain tasolla kaipaa.

Teoksen jokaisella henkilöahmolla on omatunto, ja henkilöahmot kykenevät teoksen kuluessa tekemään moraalisesti oikeamielisiä päätöksiä. Tällä korostetaan teoksessa

venäläisen ihmisen perimmäistä hyväsydämyyttä ja oikeamielisyyttä, jotka Dostojevskin ajattelussa yhdistyvät uskontoon. (ks. Frank 1995, 330.) Näin teoksessa onkin mielestäni nähtävillä ajatus, että loppujen lopuksi vain venäläisessä perusluonteessa oleva ortodoksinen usko sopii elämän ihanteelliseksi peruspilariksi – ei oppineisuus saati järkeily. Erityisesti Natasjan ja Ippolitin kautta Dostojevski haastaa intelligensijalle ominaista järjen ja oppineisuuden korostusta. Lisäksi Natasjan kautta on tulkittavissa Dostojevskin konservatiivinen asennoituminen naiskysymykseen. Toisaalta Myškin ja Rogožin hahmottavat Dostojevskin jo edellämainittua käsitystä Venäjän yläluokan vieraantumisesta venäläisyydestä.

Lopuksi huomauttaisin, että Dostojevskin teosten henkilöhahmot harvoin hahmottuvat pelkkinä selkeinä tyyppihahmoina tai vain realistiselle traditiolle perinteisinä selkeinä yhteiskuntaluokkansa edustajina. Kaikissa käsittelemissäni hahmoissa on havaittavissa sisäisiä ristiriitaisuuksia ja psykologista syvyyttä, mikä mahdollistaa niiden tulkittamisen monin erilaisin tavoin. Näin *Idiootin* henkilöhahmot ovat jo nähdäkseni lähellä moderneja henkilöhahmoja. (ks. Vartiainen 2009, 89.)

Idiootin henkilöhahmot ovat aatehistoriaan painottuvan kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta äärimmäisen mielenkiintoisia. Teoksen mittavassa henkilökaartissa riittäisikin edelleen syväluotaamista. Haluaisin tulevaisuudessa tarkastella lähemmin erityisesti Gavrila Ardalionovitš Ivolginin hahmoa. Dostojevski nimittäin käyttää hahmoa esimerkkinä tavallisesta ihmisestä, joka haluaa olla erityinen. (Knapp 1998, 34.) Kuten tutkielmassani sivusinkin, Dostojevski vastusti yksilökeskeisiä ihanteita. Tämä herätti minut pohtimaan, mikäli Gavrila Ardalionovitš Ivolginia voisi henkilöhahmona tarkastella yksilökeskeisyyden kritiikkinä. Lisäksi itse tarpeettoman ihmisen tyyppihahmo tarjoaa loistavan lähtökohdan Venäjän 1800-luvun puolivälin kirjallisuuden aatehistorialliseen tarkasteluun. Tarpeeton ihminen onkin, kuten jo todettua, keskeinen aikansa kirjallinen ilmiö, jonka tausta on vahvan yhteiskunnallinen samoin kuin on myös hahmon rooli osana aikansa kirjallista keskustelua. Olisikin aihetta tarkastella, millaisia muunnelmia hahmosta syntyi intelligensijan kirjailijoiden parissa. Intelligensijan parissa tyyppihahmosta hahmottui vallankumouksellinen sankarihahmo, joten olisi hienoa tutustua tarkemmin siihen, millaisia erilaisia yhteiskunnallisia rooleja tyyppihahmolle intelligensijan kirjailijoiden kautta hahmottuu.

LÄHTEET

Tutkimuskohde

Dostojevski, Fjodor (2009). *Idiootti (Idiot, 1869)*. Suom. Lea Pyykkö. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Tutkimuskirjallisuus

Painetut lähteet

Frank, Joseph 1997 (1995). *Dostoevsky: the Miraculous Years. 1865-1871*. New Jersey: Princeton University Press.

Knapp, Liza (ed.) 1998. *Dostoevsky's The Idiot: a Critical Companion*. Evanston: Northwestern University Press.

Jussila, Osmo 2000 (1986). Konservatiivinen imperiumi. Teoksessa Kirkinen, Heikki (toim.) 2000, *Venäjän historia*. Keuruu: Otava, 205-257.

Turoma, Sanna 2011. Suuret kertojat: 1840-1890. Teoksessa Ekonen, Kirsi, Sanna Turoma (toim.) 2011, *Venäläisen kirjallisuuden historia*. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press, 253-347.

Vartiainen, Pekka 2012 (2009). *Realismi länsimaisen kirjallisuuden historiassa*. Vantaa: BTJ Finland Oy.

Šestov, Lev 2009. *Dostojevski ja Nietzsche (Tragedian filosofia)*. (*Dostoevskij i Nitše (Filosofiä tragedii)*, 1903) Suom. Mari Miettinen. Jyväskylä: ILIAS Oy.

Painamattomat lähteet

Bedry, Susan. M 1997. *The Superfluous Man in Nineteenth-Century French Literature*. M. Litt in Departments of French and Slavonic Languages and Literatures University of Glasgow. <http://theses.gla.ac.uk/74791/1/11007710.pdf> (26.11.2020)

Kielitoimiston sanakirjan www-sivu 2020.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/idiootti?searchMode=all> (15.12.2020)

Meriläinen, Alli 2006. *Myytistä yksilöksi, haukasta ihmiseksi. Neuvostosankarimyytin purkaminen Viktor Pelevinin teoksessa Omon Ra*. Yleisen kirjallisuuden Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/9093/URN_NBN_fi_jyu-2006523.pdf?sequence=1&isAllowed=y (22.11.2020)